

Микола Горелов

ГЛУХИЙ КУТ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті тезово аналізуються процеси, які в цивілізаційному плані впливали на долі України і Росії після ухвалення 1654 року Переяславського договору. Робиться висновок, що в сучасних умовах Переяславський процес зайшов у глухий кут і його відновлення можливе лише на докорінно інших цивілізаційних засадах.

Ключові слова: *Переяславський процес, цивілізаційний розвиток, євроінтеграція, імперська ідеологія, економічний шантаж, торговельні війни.*

М. Horiylov. Obtuge angle of Pereyaslavsky process. *This article analyzes the processes that in civilizational terms affected on the fate of Ukraine and Russia after the conclusion in 1654 Pereyaslavsky contract. It is concluded that in the present conditions Pereyaslavsky process stalled and his recovery is only possible on the basis of radically other civilizational foundations.*

Key words: *Pereyaslavsky process, civilizational development, European integration, imperial ideology, economic blackmail, trade wars.*

Переяславський процес, який офіційно розпочався 360 років тому, позначився не тільки на цивілізаційних долях України та Росії, але й став подією всесвітньо-історичного значення. На Сході Європи виникла величезна слов'янська імперія, Московія перетворилася на Росію. Остання в імперські та радянські часи стала світовою надпотоугою, що значно впливала на цивілізаційні процеси не тільки в своєму регіоні, а й в усьому світі. Ідеологічною передумовою приєднання до Московії була православна віра. В ті часи це був найвагоміший аргумент на користь зробленого вибору.

На нашу думку, Б. Хмельницький зробив правильний вибір, обравши за протектора Московію. Це дозволило Україні не тільки звільнитися з-під польського панування, але й зберегти у надрах імперії, а згодом і Радянського Союзу, українську націю, одержати країну в її сучасних кордонах.

Відомий український письменник і громадський діяч П.Куліш ще 1864 року писав: «Странно, что умные люди воображают, что будто бы Россия находится накануне своего разрушения и что Украина готова выступить на политическое поприще во имя либеральных начал своей народности, тогда как потребны целые века невзгод и смут для разрушения того, что сложилось веками и выпробовано столькими испытаниями. Что же касается Украины, я не вижу для нее другой участи, как – сделаться игрищем соседних наций» [1].

До середини минулого століття вихід України зі складу Російської наддержави скінчився б саме так – вона була б пошматована сусідами й навіки втратила б надію стати повноцінною цивілізацією і державою.

Українська і російська цивілізації в рамках однієї держави активно взаємодіяли в культурному плані. Як зазначав російський філософ М.Трубецкой, «на рубеже XVII–XVIII веков произошла украинизация великорусской духовной культуры, различие между западнорусской и московской редакциями русской культуры было упразднено путем искоренения московской редакции, и русская культура стала единой... Эта единая русская культура послепетровского периода была западнорусской – украинской по своему происхождению, но русская государственность была по своему происхождению великорусской, а потому и центр культуры должен был переместиться из Украины в Великороссию. В результате

и получилось, что эта культура стала не специфически великорусской, не специфически украинской, а общерусской» [2].

Загальноруською ця культура була, звичайно, в розумінні східнослов'янсько-православної, суттєво прозахідної з петровських часів, тобто культурою не національною, навіть не просто імперською, а цивілізаційного плану (що, зрозуміло, передбачає і її етнічний вимір) [3].

Упродовж тривалого часу Україна була складовою Російської імперії, і на її землях відбувалися події та проходили процеси, притаманні всій країні. Зокрема, це була русифікація та перехід значної частини української еліти на службу до нових господарів. Нові умови існування призвели до появи нової ідеології, т.зв. «малоросійської ментальності». Одночасно це був і початок національного українського відродження, коли з'явилася українська ідея, але й розпочалися репресії проти її носіїв. Скінчився цей етап розвалом самої імперії і формуванням нової цивілізаційної ситуації. Україна вийшла на новий пік становлення своєї державності.

Поява Союзу Радянських Соціалістичних Республік, однією з яких була українська, певною мірою відродила імперську структуру. Але прослідковуються і позитивні моменти в тогочасних глобальних процесах – у межах однієї республіки почали перебувати практично всі території, де проживали українці.

За своє «визрівання» в імперському, а згодом радянському «інкубаторі» українці заплатили жахливу ціну у мільйони безневинних жертв. Проте цілком має рацію професор С.Кульчицький, коли зазначає: «Ми бачили, скільки горя і нещастя випало на долю України після її втягнення в силове поле імперії. Однак звинувачувати в цьому російський народ не доводиться... У росіян як в імперської нації не існувало правових, економічних або соціальних привілеїв, що їх мали панівні нації західних колоніальних імперій. Неможливо обтяжувати росіян й злочинами ленінсько-сталінської доби. Певна річ, вони постраждали від терору тоталітарної держави незрівнянно менше, ніж українці. Проте масовидність терору (неологізм, запроваджений В.Леніним) завжди визначався невеликою (до того ж багатонаціональною) купкою комуністичних вождів. Завдяки специфіці встановленого ними політичного ладу вожді не звіряли своїх дій з побажаннями поневоленого державою суспільства...

Українська політична нація не може консолідуватися на русофобії. Екстремістські оцінки спільної історії України і Росії суперечать національним інтересам українського народу. Врешті-решт, в історії існує об'єктивна істина, яку треба поважати за всіх умов» [4].

Як уже згадувалося вище, об'єднання України в її сучасних кордонах завершилося в рамках СРСР приєднанням до неї Криму, що у часі майже збіглося із закінченням сталінської епохи. Відтоді один із найбільших слов'янських народів дістав можливість, хоча й спотворену специфікою радянської політичної системи, розвиватися за законами локальних цивілізацій окремих країн. Звичайно, УРСР не можливо ідентифікувати з повноцінною державою, але факт створення «критичної маси», яка (навіть за законами фізики) мала, врешті-решт, призвести до автоматичного поділу радянської імперії, став реальністю з усіма наслідками, що з нього випливали.

1991 рік (час, коли розпався СРСР) увійшов в історію як завершення розпочатого в 1917 р. експерименту. Нежиттєздатність системи, яка протягом семи десятиліть у формі СРСР була фактично спадкоємницею колишньої царської імперії, породила більше проблем, ніж виявилася спроможною розв'язати.

У пострадянський період Переяславський процес набув нових рис. На першому етапі кожна незалежна держава (в тому числі й Російська Федерація) розв'язували свої проблеми, пов'язані із переходом до іншого державного устрою. Коли ж до влади в Росії прийшов нинішній режим, вона почала проявляти неоімперські амбіції. Причому амбіції ці абсолютно не підкріплені ідеологічною складовою. Пояснити, заради якої ідеї українські олігархи мають підкоритися московським, Кремль не в змозі. Однак і відпускати Україну в цивілізацію європейську він не погоджується, бо без неї проект нового «збирання земель» є нежиттєздатним. Імперська ідеологія і надалі залишається наріжним каменем зовнішньої політики Москви. На її ваді свого часу вказував ще Д.Донцов. Зокрема, у брошурі «Культура привітивізму», виданій 1918 року в Черкасах, він слушно критикував вади російського політичного менталітету й цивілізації взагалі, притаманні внаслідок історичних умов розвитку й іншим слов'янським народам колишньої Російської імперії, підкреслював його антидемократизм і непослідовність.

«Рівність рабів перед сильним володарем і паном, – писав Донцов, – уходила за рівноправність вільних громадян, і легенда про «демократичну Росію» робила формальне спустошення серед вульгарно думаючої маси. До того прилучалася нова легенда – про Росію – носительку політичного і суспільного поступу. Імпульсивна гра сил у варварській, неукермованій суспільності, природний вибух незадоволення у деспотично правленім краю – бралось за прояву колосальної духовної енергії, безладне шамотання зламаною деспотичною хворобою організму – за ознаку його відпорності й великої життєвої сили. На Заході, з його усталеним порядком, кожна праця для його перебудови мусила пристосовуватися до залізних прав суспільного розвою, котрі диктували навіть її характер і тематику. В Росії ці права не обов'язували бодай для соціальних реформаторів, котрими там зачинають бути від гімназійної лави. Там мріялося про раптовий скок з царства кнута в царство свободи, там два рази по два могло бути не так, як в «гнілім» Заході, чотири, аж часом три, але часом зате й п'ять і навіть десять! У газардовій психіці слов'янина взагалі, а українця зосібно, що не звикла шукати рятунку лише у власній силі (сим займаються «педанти» німці), Росія представлялася ще недавно країною мрій, а може, й землею обітованною. Дикість і некультурність там тягли до себе дикі і некультурні елементи тут» [5]. Сучасність повністю підтверджує цю влучну характеристику, а останнє президентське «рокерування» в Росії і зовсім нагадує часи Івана Грозного, коли він на деякий час «призначив» царем і великим князем татарського князька Симеона Бекбулатовича...

Імперія (а нею великою мірою і надалі залишається Російська Федерація) не може вести з сусідами рівноправний діалог – і в цьому її прокляття. Тому, навіть втративши колишню могутність, вона намагається диктувати свою волю, використовуючи при цьому навіть такі незугарні речі, як економічний шантаж та торговельні війни. В Україні вже ніхто не задається питанням – а навіщо, власне, це Кремлю? Дії Москви логічні, виходячи з логіки посилення імперії за будь-яку ціну. Однак залишається важливе запитання: а що буде в кінці війни?

Якщо гіпотетично уявити собі навіть ситуацію, що Україну вдалося поставити у безвихідний стан, що бюджет провалено,

гривня впала. При цьому населення прекрасно буде розуміти, чікими стараннями це зроблено. І в цьому випадку, «вповзаючи» в Митний союз, уже не тільки Західна, а й Східна Україна ставитиметься до такого союзу як до окупації. Невже Москві потрібен «союзник», у якого після почуття приниження виникне бажання помститися? Примусом неможливо добитися любові, тому що примус до любові – це звалтування. За таких умов Переяславський процес на сучасному етапі зайшов у глухий кут.

Як справедливо зазначає член-кореспондент НАН України М.Михальченко, Україна є однією з регіональних цивілізацій «другого» ешелону і не намагається стати глобальною наддержавою. Для цього в неї немає підстав. Пройшовши складний шлях становлення, вона бачить свій розвиток на шляхах євроінтеграції і мирного співіснування, звільнення від синдрому країни, що управляється ззовні. Головним завданням її інститутів є створення гармонійної системи матеріально-технологічного, природного, національно-демографічного, культурно-релігійного компонентів суспільства. Форми організації економіки, політики, культурно-духовного життя в Україні поки що недосконалі, але вони не виходять за рамки загальноцивілізаційних норм розвитку.

Українська регіональна цивілізація не хоче бути продовжувачкою традицій Російської та радянської імперій. Вона шукатиме собі місце рівної серед рівних країн Євросоюзу, але буде залишатися країною для своїх громадян [6].

Що ж стосується Переяславського процесу, то його відновлення можливе лише за умови, якщо Росія серйозно стане на рейки євроінтеграції й позбудеться синдрому своєї «окремішності». Їй ніколи вже не стати «третім Римом», а в сім'ї європейських держав два братні народи матимуть всі можливості найтісніших і продуктивних міжнаціональних зв'язків. Звичайно, така «ідилія» видається фантастикою, але, перефразовуючи Лесю Українку, «без надії – сподіваємось».

-
1. ІРЦНБ. Ф.1. – №28803.
 2. Трубецкой Н.С. История. Культура. Язык/ Н.С. Трубецкой.– М., 1995. – С. 367.

3. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации/ Ю.В. Павленко. – К., 2004. – С.478.
4. Кульчицький Станіслав. Три Переяслави / Станіслав Кульчицький // Дзеркало тижня. – 2002 – 31 серпня.
5. Донцов Д. Культура примітивізму / Д.Донцов. – Черкаси, 1918. – С.8.
6. Михальченко Николай. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее. – К., 2013. – С.337.